

Potenties van Natura 2000-gebied 010 Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving voor de Grutto *Limosa limosa*

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Kader

In Nederland broedt meer dan 80% van de voor West-Europa relevante internationale gruttopopulatie¹. Landelijk neemt de populatie al decennia af en wordt daardoor op langere termijn in het voortbestaan bedreigd. Om maatregelen te treffen om de negatieve ontwikkeling te keren is kennis nodig over gebieden waar Grutto's in aantallen van betekenis broeden. In dat verband wordt verkend wat de betekenis is van Nederlandse vogelrichtlijngebieden als broedgebied voor de Grutto. Uitgaande van een ondergrens van ten minste 0,1% van de flyway-populatie waartoe de Nederlandse broedvogels behoren zijn 25 vogelrichtlijngebieden van potentieel belang geïdentificeerd, waaronder Natura 2000-gebied Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving. Deze gebieden dienen nader te worden beschouwd. In dit kennisdocument wordt de beschikbare kennis van de betekenis van Natura 2000-gebied Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving voor de Grutto samengevat. Daarbij wordt ook ingegaan op de foerageer- en slaapplaatsfunctie.

Kenschets Natura 2000-gebied Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving

Algemeen

Het gebied Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving (hierna Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o.) bestaat uit een aantal grote meren met omringende oeverlanden en polders. Het is een open gebied met een afwisseling van agrarisch gebruikte graslanden, extensief gebruikte zomerpolders, smalle stroken boezemland, vaarten, plassen en grote meren, met daarlangs plaatselijk brede rietkragen. De plassen en meren zijn ontstaan tijdens zee-inbraken in de 13e eeuw, waarbij land werd weggeslagen. Rondom de meren en plassen liggen kleine stukjes boezemland en zomerpolder. Het gebied is als speciale beschermingszone en Natura 2000-gebied aangewezen in het kader van de Vogelrichtlijn (gebiedscode NL9802049, oppervlakte 2.880 hectare) en de Habitatrichtlijn (gebiedscode NL2003038, oppervlakte 3.054 hectare). De begrenzing is weergegeven in figuur 1 en de eigendomssituatie in figuur 2.

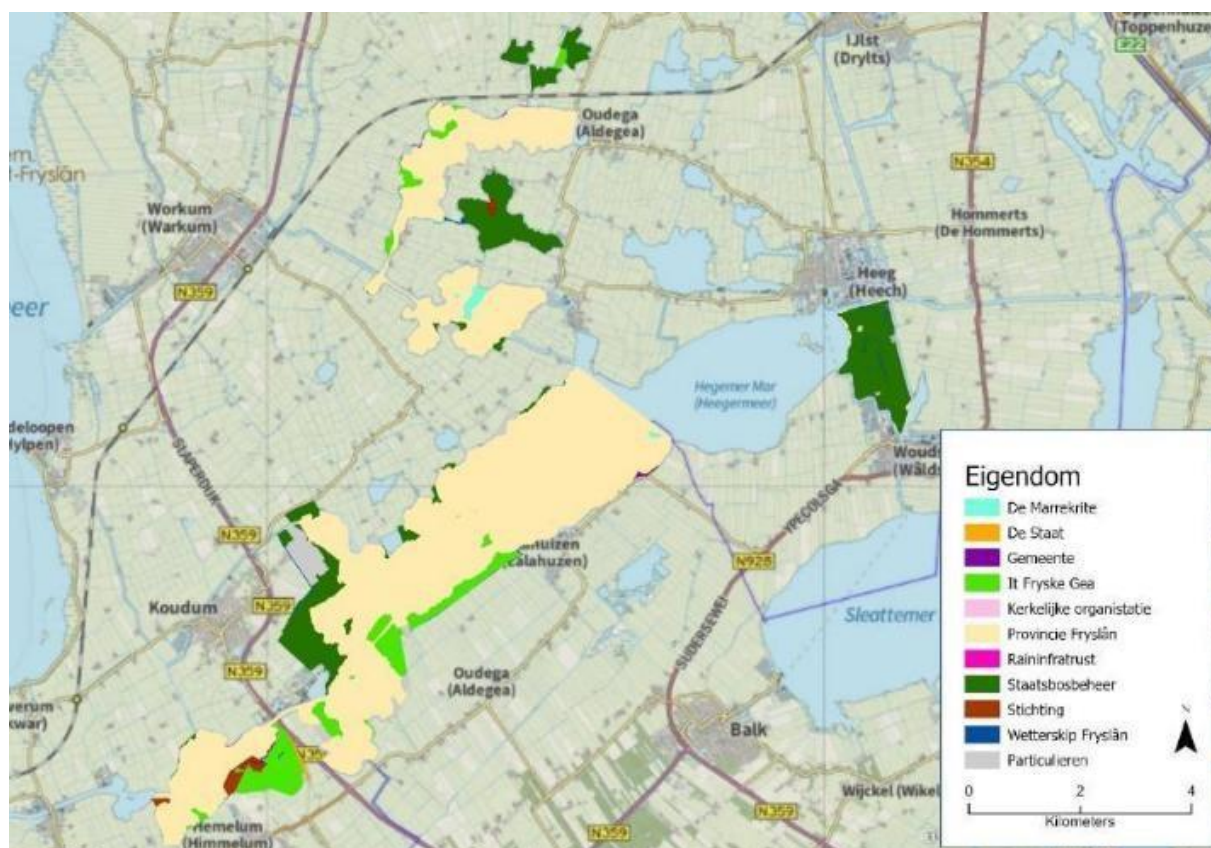

Figuur 1. Begrenzing van Natura 2000-gebied Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving. Het groen gearceerde gebied is aangewezen in het kader van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. Het geel gearceerde gebied is alleen een habitatrichtlijngebied en blijft in dit document verder buiten beschouwing.

¹ De West-Europese/Noordwest- en West-Afrikaanse flyway-populatie.

Het gebied behoort vrijwel volledig tot het Natuurnetwerk Nederland (NNN), verdeeld over NNN water en NNN overige natuur ('landnatuur'). Voor de Grutto als broedvogel is van belang dat 265 hectare van het landoppervlak van het NNN behoort tot natuurbeheertype N13.01 (Vochtig weidevogelgrasland). Dit beheertype omvat natte en vochtige graslanden binnen het NNN met primair een weidevogeldoelstelling. In een klein deel dat buiten het NNN is gelegen zijn beheerovereenkomsten in het kader van Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) (mede) ten behoeve van weidevogels afgesloten. Deze oppervlakte bedraagt ca. 10 hectare, maar kan van jaar tot jaar wisselen.

Figuur 2. De eigendomssituatie. De belangrijkste terreineigenaren zijn provincie Fryslân, Staatsbosbeheer en it Fryske Gea (figuur overgenomen uit het Natura 2000-beheerplan, RoyalHaskoningDHV 2023).

Landschapsecologie en beheer

Het Merengebied ligt in het Lage Midden van Fryslân, tussen de hogere zandgronden in het oosten – de uitlopers van het Drents Plateau – en de kleigronden in het westen. Het grootste deel van het Natura 2000-gebied betreft open water. Rondom de meren zijn vooral veengronden aanwezig. Deze gronden bestaan uit een dikke veenlaag – meestal veenmosveen – met daarop een 30 tot 40 centimeter dikke, veelal kalkloze kleilaag. Het veengebied van het Lage Midden is vlak en laaggelegen. Het overgrote deel van het maaiveld bevindt zich hooguit enkele decimeters boven of onder het gemiddelde waterpeil in de boezem (-52 centimeter NAP). De laagstgelegen delen zijn de winterpolders die vooral buiten de Natura 2000-gebieden liggen. Deze liggen lager dan de zomerpolders en boezemlanden binnen de Natura 2000-begrenzing. De lage ligging is een gevolg van inklinking en mineralisatie van veen, het gevolg van de diepe ontwatering van de winterpolders. Het proces van inklinking en mineralisatie van de veengronden vindt nog steeds plaats, waardoor het maaiveld langzaam verder daalt, zowel binnen als buiten Natura 2000-gebied (RoyalHaskoningDHV 2023).

De meren, plassen en verbindende vaarten en sloten maken deel uit van de Friese boezem en staan daarmee in open verbinding. Sinds de jaren zestig van de vorige eeuw wordt het boezempeil sterk gereguleerd en wordt er een constant peil nagestreefd van -0,52 meter NAP. Watertekorten in de zomer worden voorkomen door waterinlaat vanuit het IJsselmeer. Door de peilregulatie komen tegenwoordig weinig inundaties meer voor. Vóór het instellen van een vast waterpeil traden regelmatig inundaties op met oppervlaktewater en stonden 's winters grote delen van het Lage Midden van Fryslân onder water.

De zomerpolders in het gebied worden in het zomerhalfjaar bemalen, doorgaans op een peil van 20-30 cm beneden maaiveld. Winterpolders worden zowel 's winters als 's zomers bemalen. In winterpolders met een natuurfunctie worden doorgaans hoge peilen aangehouden: een winterpeil van circa 20 cm–mv en een zomerpeil van circa 30-40 cm–mv. In geheel of gedeeltelijk particuliere winterpolders is sprake van diepere (landbouw)peilen. Er zijn dus grote verschillen tussen boezempeil en polderpeilen.

De huidige vegetatieontwikkelingen in de graslanden in de boezemlanden en zomerpolders zijn over het algemeen vrij matig tot slecht. Dit is een gevolg van de sterk verminderde overstromingen (met overstromingswater met (basenrijk) slib) en wegzijging van grondwater naar diep ontwaterde polders in de omgeving. Door de verzuring en verdroging die hiervan het gevolg zijn, zijn veel van de kenmerkende zeldzame planten van overstromingsmilieus achteruitgegaan of verdwenen (RoyalHaskoningDHV 2023). Wat uiteindelijk relevant is voor weidevogels is de gerealiseerde drooglegging. In de polders grenzend aan het Natura 2000-gebied is in het zomerhalfjaar sprake van een drooglegging van 90 centimeter of meer. In natuurgebieden is de drooglegging evenwel minder (Wymenga & Bekkema 2024).

Ontwikkeling van de Grutto in Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o.

Het gebied ten noorden van de Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o. behoort tot de best onderzochte weidevogelgebieden van Nederland omdat al jarenlang demografisch onderzoek aan vooral Grutto's wordt gedaan door de Rijksuniversiteit Groningen (RUG) (Hooijmeijer *et al.* 2023, zie ook Wymenga & Bekkema 2024). Uit dit onderzoek blijkt dat het aantal territoriale Grutto's sinds het begin van de metingen in 2007 achteruitgaat, ondanks beheerinspanningen om het tij te keren. In het studiegebied (11.500 hectare) is de populatie afgenomen van ca. 2.500 territoria in 2007 naar ca. 1.700 territoria in de actuele situatie. Overigens is het aantal in het verdere verleden (tijdelijk) mogelijk nog hoger geweest. Mulder (1972) komt voor de hoogtijdagen van de Grutto in de jaren zestig voor heel Fryslân althans uit op ca. 42.000 territoria. Hulscher (1970) noemt zelfs 55.000 territoria.

Binnen de grenzen van het Natura 2000-gebied, voor zover aangewezen onder de Vogelrichtlijn, is maar een beperkte oppervlakte broedhabitat voor de Grutto aanwezig (figuur 3). Grutto's broeden hier aan de westzijde van de Fluessen in de gebieden Samenvoeging en It Var. Sinds 1998 worden Grutto's hier gemonitord in steekproefgebieden, zij het niet jaarlijks in dezelfde gebieden. Hieruit kan worden afgeleid dat de Grutto is afgenomen van 45-55 territoria rond 1998 naar 19 territoria in 2012 (Jager & Postma 2013). Sindsdien heeft weer herstel plaatsgevonden tot 33-35 territoria heden ten dage (35 territoria in 2019, 33 territoria in 2023). Er is daarmee sprake van een afname met ruim een derde in ca. 25 jaar. De populatieafname komt ruwweg overeen met die van het aangrenzende onderzoeksgebied van de RUG. Daar is ook een afname met een derde geconstateerd, maar over een wat kortere periode.

Figuur 3. Verspreiding van territoria van Grutto in 2023 binnen de VR-gebiedsgrenzen van Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o. (33 territoria, rode stip is territorium). De enige concentratie is ten oosten van Koudum te vinden in de Samenvoeging/It Var. Bron: Sovon.

Drukfactoren in Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o.

De knelpunten voor de Grutto zullen ten dele overeenkomen met het aangrenzende gebied Skriezekrite Idzegea (Wymenga & Bekkema 2024). Met dit gebied zal uitwisseling plaatsvinden en het is te beschouwen als een 'populatie'. Tegelijkertijd heeft het weidevogelreservaat binnen de Natura 2000-begrenzing waar nog Grutto's broeden geen agrarische productie, dus te vroeg maaien is daar geen knelpunt. De drukfactoren zijn samengevat in tabel 1.

Tabel 1. Drukfactoren die een doelstelling van de Grutto als broedvogel in de weg staan. De sterkte van het negatieve effect (impact) is uitgedrukt in hoog (H), matig (M) en laag (L). Tevens is beoordeeld in hoeverre het knelpunt (op termijn) oplosbaar is. De codes bij drukfactoren (NL-codes) hebben betrekking op typologieën die worden gebruikt voor rapportages aan de EC.

Subcode	Drukfactor	Omschrijving	Impact?	Oplosbaar?
FA7	Verdroging (bodem)	Een hoog waterpeil kan worden beschouwd als de hoeksteen voor een effectief gruttobeheer (Klein et al. 2009a, 2009b). In het aangrenzende gebied Skriezekrite wordt een te laag grondwaterpeil als een belangrijk knelpunt beschouwd (Wymenga & Bekkema 2024). De meeste Grutto's in het Natura 200-gebied broeden in de Samenvoeging, een winterpolder met een natuurfunctie. Daar worden volgens het tweede beheerplan doorgaans hoge peilen aangehouden: een winterpeil van ca. 20 cm-mv en een zomerpeil van ca. 30-40 cm-mv; (RoyalHaskoningDHV 2023). Verdroging is mogelijk geen belangrijke drukfactor (meer) waar het herstel in de Samenvoeging ook op lijkt te wijzen. Het beheerplan geeft wel aan dat grondwaterstanden in winterpolders door verdamping en wegzijging diep wegzakken. Daarmee blijft hydrologie een belangrijk aandachtspunt.	M	deels
FA11	Klimaatverandering	Een veranderend klimaat zal naar verwachting leiden tot een toename van langere droge periodes in het voorjaar en zomer, met een daarmee verbonden risico op te droge omstandigheden in het late voorjaar. De gevolgen zijn wellicht (deels) te mitigeren via het waterbeheer maar dit nadere beschouwing.	M	onbekend
FB1	Predatie	Een te hoge predatiedruk speelt (ook) in het zuidwesten van Fryslân een belangrijke rol bij het reproductief succes. De relatief hoge dichtheid (ca. 25 ter./100 ha) en het populatieherstel in de Samenvoeging kunnen er wel op wijzen dat de predatiedruk minder knellend is dan in veel andere Friese gebieden, waarbij moet worden opgemerkt dat nu al predatiebeheer plaatsvindt in de Samenvoeging.	H	deels
FD9	Uniform (geen kruidenrijk) grasland wat zorgt voor een ongunstig voedselaanbod	Voor het grasland buiten het Natura 2000-gebied wordt dit als knelpunt gezien (Wymenga & Bekkema 2024). Omdat de Grutto's in het Natura 2000-gebied één populatie vormen met omliggende gebieden kan dit het herstelvermogen in het Natura 2000-gebied in de weg staan.	M	deels

Maatregelen ten behoeve van behoud/herstel broedhabitat in Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o.

Potentiële maatregelen met bijbehorende impact zijn samengevat in tabel 2.

Tabel 2. Maatregelen die getroffen kunnen worden om de effecten van de drukfactoren (per saldo) teniet te doen. De impact van de maatregelen is ingeschat in drie klassen (expert inschatting); Laag: draagt bij aan behoud en mogelijk licht herstel, Matig: draagt bij aan matig herstel, Hoog: draagt bij aan sterk herstel. De codes bij drukfactoren (NL-codes) hebben betrekking op typologieën die worden gebruikt voor rapportages aan de EC.

Drukfactor	Maatregel	Beschrijving	Beoordeling	Impact
FA7	Aanpassen grondwaterpeil	Structurele maatregelen in de waterhuishouding en periodieke evaluaties daarvan om na te gaan of het peilbeheer	Hydrologische maatregelen hebben al plaatsgevonden. Grondwaterstanden in winterpolders kunnen door	L

Drukfactor	Maatregel	Beschrijving	Beoordeling	Impact
		voldoende goed aansluit op de natuurdoelen.	verdamping en wegzijging diep wegzakken. Daarmee blijft dit aspect een belangrijk aandachtspunt.	
FD9	Bevorderen kruidenrijk grasland, gebruik ruwe stal mest	Wymenga & Bekkema noemen een hoger grondwaterpeil. Daarnaast beperking van meststoffen, pesticiden, of andere giftige stoffen binnen of buiten het gebied.	Bevordering van de variatie van de vegetatie en de variatie en kwantiteit van het bodemleven, wat de voedselbeschikbaarheid bevordert. Deze maatregel is in het tweede beheerplan al genoemd (nr. 31) en in ontwikkeling.	M
FB1	Tegengaan predatie	In het aangrenzende gebied Skriegrite itzegea e.o. is een grotere diversiteit aan vliegende en grondgebonden predatoren actief. Steenmarter en bunzing zijn belangrijke grondpredatoren zijn, en ook de vos kan in bepaalde delen voorkomen. Vos en steenmarter worden bestreden (Wymenga & Bekkema 2024). In Oudegaasterbrekken, Fluessen zal die situatie mogelijk vergelijkbaar zijn.	Lagere predatiedruk zal leiden tot een hoger reproductief succes maar onduidelijk is in welke mate dat hier duurzaam gerealiseerd kan worden. In de Samenvoeging vindt al predatorbeheer plaats. Mogelijk is dit toereikend. Indien de Lânseinpolder ontwikkeld zou worden tot weidevogelgebied moeten anti-predatormaatregelen daar mogelijk worden opgeschaald.	L

Relatie met de actuele instandhoudingsdoelstellingen

In de Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o. gelden instandhoudingsdoelstellingen voor vijf habitattypen, vijf habitatrichtlijnsoorten, één broedvogelsoort en negen soorten niet-broedvogels. Voor deze vier categorieën is verkend of er conflicten zouden kunnen optreden met een eventueel doel voor de Grutto als broedvogel en/of niet-broedvogel.

Habitattypen

Indien de Grutto als broedvogel en/of als niet-broedvogel betrokken zou worden bij de instandhoudingsdoelstellingen van Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o. dan kan geen conflict optreden met de doelen voor habitattypen. Er wordt geen uitbreiding van de oppervlakte van habitattypen beoogd. Maatregelen ten behoeve van kwaliteitsverbetering van habitattypen kunnen niet nadelig zijn voor de Grutto omdat ze daar niet broeden en evenmin foerageren. Andersom is redelijkerwijs niet te verwachten dat verbetering van de kwaliteit van broedgebied van de Grutto nadelig is voor habitattypen. Het bevorderen van de peildynamiek ten faveure van habitattypen (en Noordse woelmuis) zou mogelijk een gunstig neveneffect op de Grutto als niet-broedvogel kunnen hebben gelet op de voorliefde voor plasdras. De inschatting is in tabel 3 samengevat voor de relevante habitattypen.

Tabel 3. Inschatting van eventueel te verwachten conflicten tussen doelen voor habitattypen en een eventueel toe te voegen doel voor de Grutto als broedvogel (= betekent behoudsdoelstelling).

Habitatype	Doelstelling		conflict met gruttodoel?	Toelichting
	opp	kwaliteit		
H3150 Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden	=	=	nee	Geen uitbreidingsdoel dat kan conflicteren met broedhabitat Grutto
H6430A Ruigten en zomen	=	=	nee	Geen uitbreidingsdoel dat kan conflicteren met broedhabitat Grutto
H6430B Ruigten en zomen	=	=	nee	Geen uitbreidingsdoel dat kan conflicteren met broedhabitat Grutto
H7140B Overgangs- en trilvenen	=	=	nee	Geen uitbreidingsdoel dat kan conflicteren met broedhabitat Grutto
H91D0 Hoogveenbossen	=	=	nee	Geen uitbreidingsdoel dat kan conflicteren met broedhabitat Grutto

Habitatrichtlijnsoorten

Indien de Grutto als broedvogel en/of als niet-broedvogel betrokken zou worden bij de instandhoudingsdoelstellingen van Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o. dan is geen conflict te verwachten met de doelen voor de habitatrichtlijnsoorten Kleine Modderkruiper, Beek/Rivierdonderpad en Meervleermuis (tabel 4). Voor deze soorten wordt namelijk geen uitbreiding van de oppervlakte van leefgebied beoogd dat ten koste zou gaan van leefgebied van de Grutto. Andersom zijn geen maatregelen voor de Grutto

voorstelbaar die nadelig kunnen zijn voor beide vissoorten of de meervleermuis. Voor de Noordse woelmuis is een conflict met broedgebied van de Grutto op voorhand niet uitgesloten vanwege de verbeterdoelstelling voor omvang leefgebied. Het is denkbaar dat nieuw leefgebied voor de Noordse woelmuis kan worden aangelegd door in zomerpolders een natuurlijk variërend waterpeil in te stellen met minstens 20 centimeter inundatie in de winter en licht droogvallend in de zomer (Beemster 2022). In het beheerplan wordt een dergelijke maatregel niet concreet genoemd. In het merengebied is maar beperkt geschikt habitat (oppervlak) aanwezig en de habitat is bovendien gefragmenteerd. Een nadere studie is nodig om te beoordelen hoe de doelen voor Noordse woelmuis en Grutto goed kunnen samengaan. Met de slaappleatsfunctie van de Grutto is geen conflict te verwachten omdat de habitateisen van Noordse woelmuis en Grutto als niet-broedvogel (deels) overeenkomen. Voor de otter is onduidelijk of er een conflict met grutto-doelen kan zijn omdat de doelen voor de otter nog niet bekend zijn.

Tabel 4. Inschatting van eventueel te verwachten conflicten tussen doelen voor habitatrichtlijnsoorten en een eventueel toe te voegen doel voor de Grutto als broedvogel (= betekent behoudsdoelstelling, > betekent verbeterdoelstelling).

Soorten Habitatrichtlijn	Doelstelling			conflict met Gruttodoel?	Toelichting
	popu- latie	omvang leefgebied	kwaliteit leefgebied		
H1149 Kleine modderkruiper	=	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied
H1163 Beek/Rivieronderpad	=	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied
H1318 Meervleermuis	=	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied
H1340 Noordse Woelmuis	>	>	>	mogelijk	Conflict bij uitbreiding in agr. Grasland
H1355 Otter	aangemeld			onbekend	Doelen nog niet geconcretiseerd

Broedvogels

Indien de Grutto als broedvogel en/of als niet-broedvogel betrokken zou worden bij de instandhoudingsdoelstellingen van Oudegaasterbrekken, dan is een conflict met het doel voor het Porseleinhoen (tabel 5) niet uitgesloten indien het vernatten van graslandpolders tot moerasgebied met dynamisch peil zou worden overwogen. Het ligt echter niet voor de hand dat dit in de Samenvoeging zal gebeuren. Deze maatregel wordt niet genoemd in het tweede beheerplan en het doel voor Porseleinhoen richt zich bovendien op omvang en kwaliteit leefgebied voor (slechts) één territorium in het hele Natura 2000-gebied.

Tabel 5. Inschatting van eventueel te verwachten conflicten tussen het broedvogeldoel en een eventueel toe te voegen doel voor de Grutto als broedvogel (= betekent behoudsdoelstelling).

Broedvogels	paren	doelstelling		conflict met Gruttodoel?	Toelichting
		omvang leefgebied	kwaliteit leefgebied		
A119 - Porseleinhoen	1	=	=	mogelijk	Conflict bij uitbreiding in agr. Grasland

Niet-broedvogels

Indien de Grutto als broedvogel en/of als niet-broedvogel betrokken zou worden bij de instandhoudingsdoelstellingen van Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o. dan is geen conflict te verwachten met de doelen voor niet-broedvogelsoorten (tabel 6). Voor deze soorten wordt namelijk geen uitbreiding van de oppervlakte van leefgebied beoogd dat ten koste zou gaan van leefgebied van de Grutto. Andersom zijn geen maatregelen voor de Grutto voorstelbaar die nadelig zouden zijn slaappleatsen van andere vogelsoorten. Grutto, Kempshaan en Wulp hebben bovendien gezamenlijke slaappleatsen. Ten aanzien van de foerageerdoelen voor grasetende watervogels (Kleine Rietgans, Brandgans, Smient) geldt dat verdringing van Grutto's door ganzen voor zover bekend niet op grotere schaal voorkomt (Kleijn & Bos 2010, Roodbergen *et al.* 2019, Madsen *et al.* 2019, Moonen *et al.* 2023), al kunnen er lokaal wel effecten zijn omdat het gras te kort wordt begraaasd, wat niet bijdraagt aan gunstige vestigingscondities voor de Grutto.

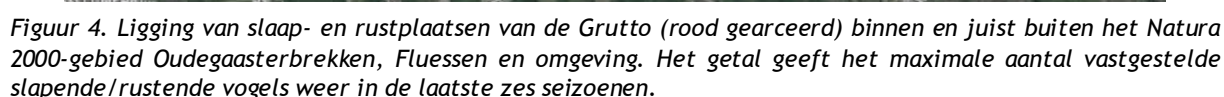

Tabel 6. Inschatting van eventueel te verwachten conflicten tussen niet- broedvogeldoelen en een eventueel toe te voegen doel voor de Grutto als broedvogel en/of niet-broedvogel (Sgem is seizoensgemiddelde, Smax is seizoensmaximum, = is behoudsdoelstelling).

Niet-broedvogels	doelstelling				omvang leefgebied	kwaliteit leefgebied	conflict met Gruttodoel?	Toelichting
	expl.	Toe-lichting	Functie					
A040 Kleine Rietgans	20.500	Smax	slapen/rusten, foerageren	=	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied
A041 Kolgans	6.700	Smax	Slaap- en rustplaats	=	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied
A045 Brandgans	39.500	Smax	slapen/rusten, foerageren	=	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied
A050 Smient	2.700	Sgem	slapen/rusten, foerageren	=	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied
A061 Kuifeend	2.400	Sgem	Foerageergebied	=	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied
A068 Nonnetje	50	Sgem	Foerageergebied	=	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied
A151 Kemphaan	2.300	Smax	Foerageergebied	=	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied
A160 Wulp	behoud	n.v.t	Slaap- en rustplaats	=	=	=	nee	Geen conflicterende eisen leefgebied

Functie als slaapplaats en foerageergebied van de Grutto als niet-broedvogel

Het Natura 2000-gebied heeft een belangrijke functie als slaap- en rustplaats voor Grutto's buiten het broedseizoen. Die functie wordt vervuld in de nawinter en het vroege voorjaar (ruwweg februari/maart) voor doortrekkende en arriverende Grutto's, en in het late voorjaar en de zomer voor lokale broedvogels en hun jongen. Deze locaties, vaak slaapplaatsen in plas-dras situaties (en daardoor een lagere predatiekans), zijn niet alleen nodig voor rust maar ook voor het op peil brengen van de conditie (van Els & Schoppers 2018, van Els *et al.* 2020). De slaapplaatsen bevinden zich bij de Fluessen (figuur 4). Ook andere steltlopers waaronder Kemphaan maken gebruik van deze slaapplaatsen (Louwe Kooijmans 2023). Juist buiten het Natura 2000-gebied, ten westen van Koudum, is een nog grotere grutto-slaapplaats aanwezig. Daar zijn maximaal 650 exemplaren vastgesteld. De slaapplaatsen liggen dicht bij elkaar, zodat verwacht mag worden dat daartussen uitwisseling plaats vindt.

De betekenis van een gebied voor de Grutto kan niet los worden gezien van de betekenis van het gebied voor weidevogels als geheel. Die betekenis is in tabel 7 weergegeven, zij het voor een groter gebied en niet heel recent. Tegelijkertijd beslaat dit studiegebied het gebied waar heden ten dage nog Grutto's broeden. Ten opzichte van 2012 lijkt er overigens sprake van een toename van het aantal grutto-

territoria (van 19 naar 33). Gelet om schommelingen van jaar-op-jaar kan uit een vergelijking tussen twee jaren maar een beperkte betekenis worden toegekend.

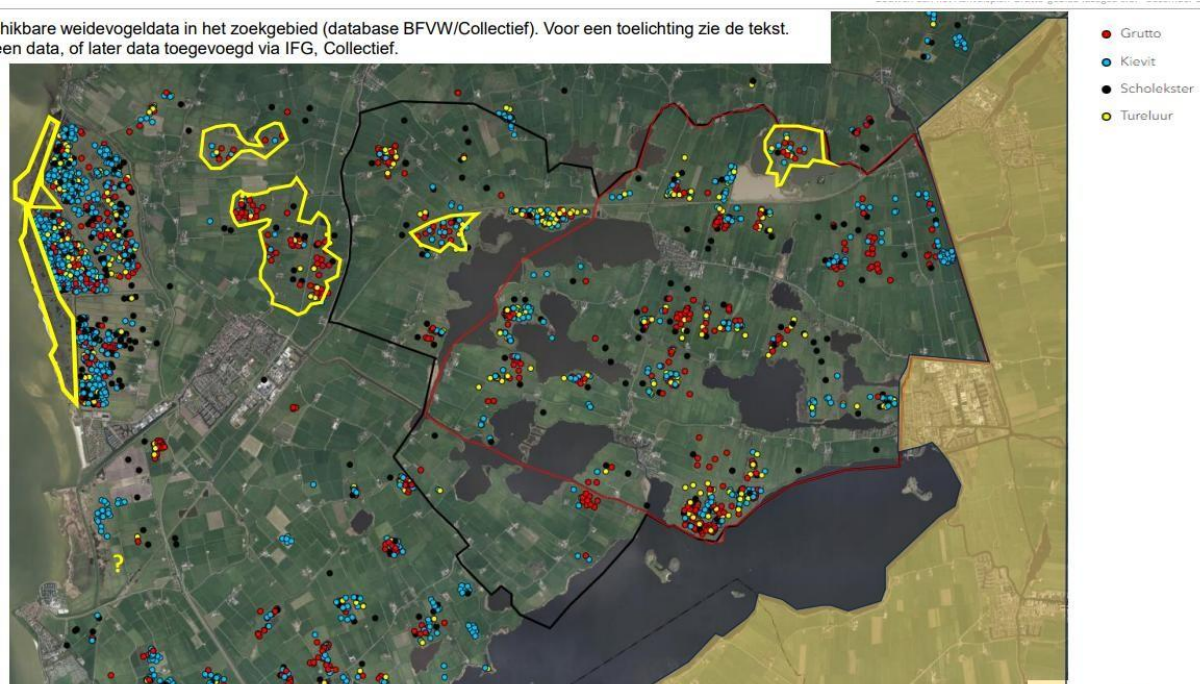
Tabel 7. Voorkomen van 'primaire weidevogels' in de Fluezen (310,5 ha) in 2012 (N/100 hectare is de gemiddelde dichtheid per 100 hectare). Bron: Jager & Postma (2013).

Soort	N territoria	N/100 ha
Zomertaling	3	1,0
Slobeend	10	3,2
Scholekster	7	2,2
Kievit	29	9,4
Watersnip	2	0,6
Grutto	19	6,1
Tureluur	19	6,1
veldleeuwerik	13	4,2
Graspieper	45	14,5
Gele Kwikstaart	12	3,9

Ontwikkelingen in de omgeving

De Grutto's die in het Natura 2000-gebied broeden vormen een aaneengesloten subpopulatie met het gebied ten noorden daarvan (figuur 5). Skriezekrite Idzegea en omgeving is een van de mogelijke kerngebieden voor het Aanvalsplan Grutto. Het gebied heeft omvang, er zijn veel boeren die aan weidevogelbeheer doen. Ook is er een stevige basis aan broedende weidevogels (Hooijmeijer *et al.* 2023, Wymenga & Bekkema 2024). Idzegea en omgeving is bovendien één van de ontwikkelgebieden in het kader van het provinciale Veenweideprogramma 2021-2030.

hikbare weidevogeldata in het zoekgebied (database BFVW/Collectief). Voor een toelichting zie de tekst.
en data, of later data toegevoegd via IFG, Collectief.

Figuur 5. Beschikbare weidevogeldata in het gebied Skriezekrite Idzegea en omgeving (figuur overgenomen uit Wymenga & Bekkema 2024).

Opties voor bepaling instandhoudingsdoelstelling

Gegeven de omstandigheden in Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o. voor wat betreft de belangrijke variabelen (beheer, openheid, grondwaterpeil en verstoring) zouden in het gebied rond de 50 gruttoterritoria verwacht mogen worden (figuur 6, zie uitleg in box 1).

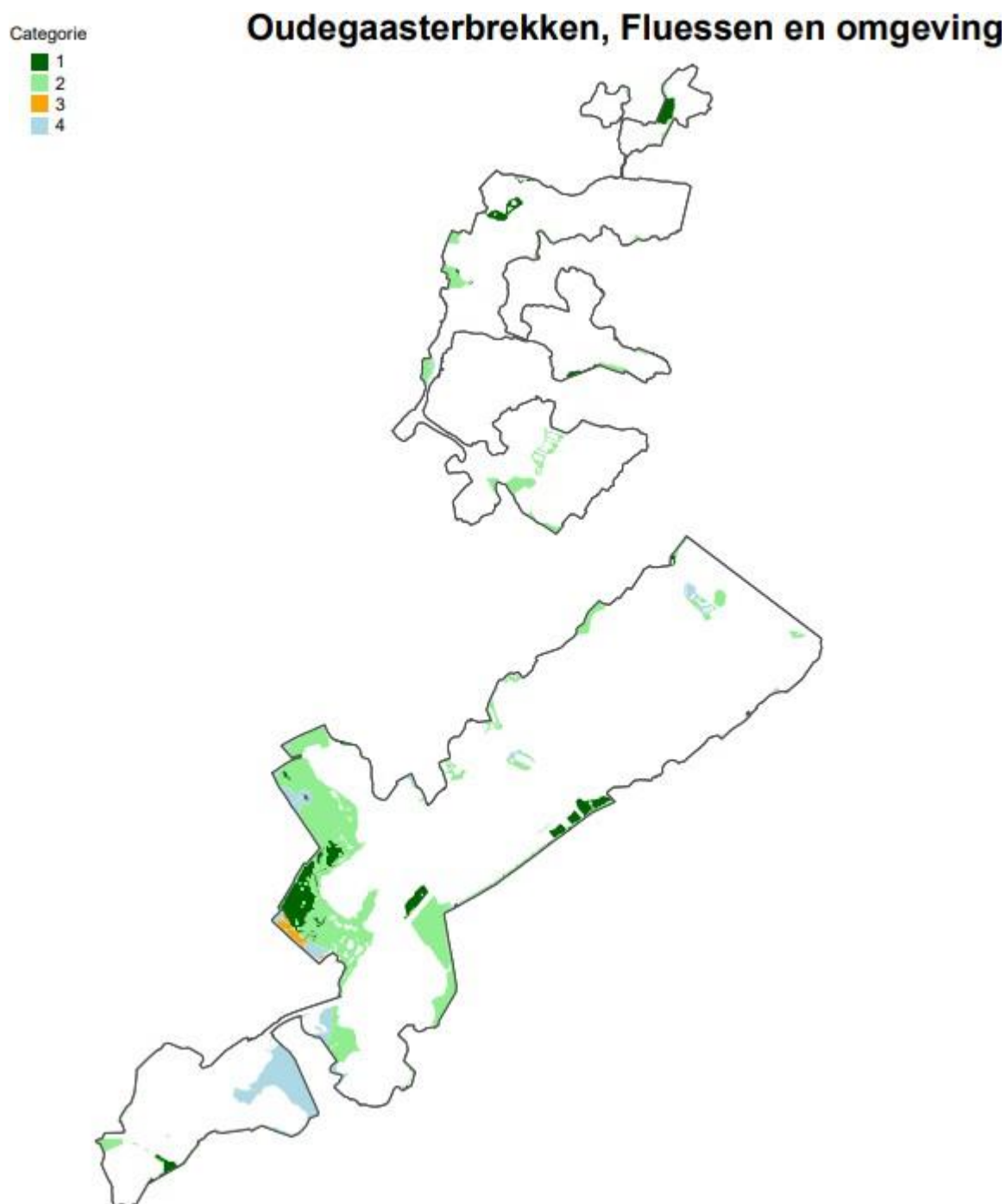
De potentiële populatieomvang kan ook beredeneerd worden. In Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o. is maar een beperkte oppervlakte geschikt als broedgebied voor de Grutto. Met name in Polder De Samenvoeging inclusief It Var (ca. 150 hectare na het toevoegen van 28 hectare agrarisch land in de zomer van 2021). In 2019 waren hier 35 territoria aanwezig en in 2022 33 territoria, een dichtheid van ca. 23 territoria/100 hectare. Het is niet duidelijk in hoeverre de dichtheid hier nog kan toenemen door aanvullende maatregelen, maar de territoriumkaart laat wel gat in de verspreiding zien die nader beschouwd moeten worden. In het hele Natura 2000-gebied is ca. 265 hectare met beheertype N13.01 (Vochtig weidevogelgrasland) aanwezig, wat bij een dichtheid van ongeveer 25 territoria/100 hectare tot ca. 60 territoria/100 hectare zal kunnen leiden. Niet dit hele areaal zal ontwikkeld kunnen worden tot gruttogebied. Wel wordt de Lânseinpolder (16 hectare) genoemd als potentieel weidevogelgebied, wat ca. 4 gruttoterritoria zou kunnen opleveren. In combinatie met optimalisering van gronden rondom mag worden uitgegaan van een potentie van 40-50 territoria in het hele gebied, waarbij de bovengrens wordt gevormd door de berekende waarde. Geadviseerd wordt om het gemiddelde van deze waarde (45 territoria) aan te houden als instandhoudingsdoelstelling (tabel 8). Dit is tevens de ondergrens van de historische situatie rond 1998.

Voor de Grutto wordt de jaarlijkse ecologisch gezien haalbare groeisnelheid ingeschat op maximaal 3% (Vogel *et al.* 2024). Dit is dus de ornithologisch-ecologisch gezien haalbare groei als aan de ecologische randvoorwaarden wordt gedaan, zonder instroom uit omliggende gebieden. Bij 3% groei per jaar zou de huidige populatie dan ruim voor 2050 op 45 territoria kunnen uitkomen. Bij gunstige omstandigheden is een snellere groei dan 3% per jaar mogelijk, maar in dat geval zal ook instroom uit andere (Nederlandse) brongebieden aan de orde zijn. Omdat het dan om een verschuiving zou gaan zal de landelijke populatie per saldo dan niet harder groeien.

Tabel 8. Uitgangssituatie en mogelijke opties ten behoeve van de bepaling van de instandhoudingsdoelstelling (ISHD) voor de Grutto als broedvogel.

Uitgangssituatie en opties voor bepaling van de ISHD		Territoria	t.o.v. huidig
1	Historische situatie (1998)	45-55	ca. 147%
2	Huidige situatie (2018-2023)	34 (33-35)	
3	Berekende haalbare populatie	50	ca. 147%
4	Beredeneerde haalbare populatie	45	ca. 132%
5	Waarvan haalbaar in 2050 ²	45	

² Dit is de groeipotentie zonder dat sprake is van instroom uit omliggende gebieden.

Figuur 6. De indicatieve ligging van optimale terreindelen (1, donkergroen), de terreindelen met verbetermogelijkheden naar optimaal (2, lichtgroen) of suboptimaal (omdat sommige verbeterbare nog wel, maar sommige niet-verbeterbare variabelen niet kunnen worden verbeterd; 4, lichtblauw), en de suboptimale delen zonder verbetermogelijkheden (omdat de verbeterbare variabelen er al wél optimaal zijn; 3, oranje). De omstandigheden in de delen in lichtgroen en lichtblauw kunnen dus in theorie worden verbeterd, en daarmee ook de huidige dichtheden aan territoria van de Grutto; in de lichtgroene delen kan dit naar de maximale dichtheden, in de lichtblauwe naar minder hoge dichtheden, waarbij de maximaal haalbare dichtheid afhangt van welke omgevingsvariabele(n) suboptimaal blijft/blijven. In de oranje delen wordt deze voor die omstandigheden maximaal haalbare dichtheid reeds behaald en zijn geen verbetermogelijkheden. Ook in de donkergroene delen zijn geen verbetermogelijkheden, aangezien de situatie en daarmee de dichtheden hier in theorie al optimaal zijn.

Box 1. Beoordeling mogelijkheden voor populatieherstel Grutto in Oudegaasterbrekken e.o.

Om te beoordelen welk herstel van de broedpopulatie van de Grutto in het vogelrichtlijngebied mogelijk is wordt een aantal stappen doorlopen. Deze zijn beschreven in een separate achtergrondnotitie en hieronder samengevat.

Stap 1 Berekening theoretische huidige aantallen Grutto

Om voor het gebied het theoretische huidige aantal Grutto's in grasland te berekenen op basis van de omgevingsfactoren beheer, grondwaterpeil, openheid en verstoring (Melman & Sierdsema 2017), is eerst bepaald welke dichtheid voorkomt bij elke combinatie van klassen van deze factoren (geen/slecht, suboptimaal, optimaal). Deze dichtheden zijn gebaseerd op kwantitatieve verspreidingsgegevens uit 2013-2015, omdat de gebruikte variabelen uit deze periode beschikbaar waren. Vervolgens is de in het gebied aanwezige oppervlakte grasland bepaald per combinatie van klassen van omgevingsfactoren en zijn de bijbehorende dichtheden (aantal territoria/100 ha) vermenigvuldigd met de aanwezige oppervlakken.

Stap 2 Berekening theoretische maximale aantallen Grutto

Uitgangspunt is dat de niet-optimale omgevingsfactoren geoptimaliseerd kunnen worden, behalve openheid (hier beschouwd als landschappelijk gegeven). Daarbij gaat het naast natuur (bos etc.) ook om statische verstoringbronnen zoals gebouwen, wegen, hoogspanningsleidingen. Met behulp van de bij de geoptimaliseerde klassen van omgevingsfactoren horende dichtheden (stap 1), zijn vervolgens de verwachte maximale aantallen Grutto's berekend.

Stap 3 Berekening maximale verbeterpotentie en nieuwe theoretische maximale aantallen Grutto

Doordat de gegevens van de omgevingsfactoren soms niet overeenkomen met de actuele situatie en doordat niet alle mogelijk relevante omgevingsfactoren konden worden meegenomen (bijv. predatiedruk), verschillen de theoretische huidige aantallen Grutto uit stap 1 veelal van de getelde huidige aantallen. Wel kan de verbeterpotentie worden bepaald op basis van de verhouding tussen de theoretische huidige aantallen en de theoretische maximale aantallen. Deze verbeterpotentie is vervolgens toegepast op de feitelijk aanwezige (getelde) aantallen, om tot nieuwe theoretische maximale aantallen te komen.

Stap 4 Van nieuwe theoretische maximale aantallen naar een ecologisch beredeneerd maximum

In deze stap wordt aan de hand van historische maximale aantallen en (recente) informatie over de situatie in het gebied (gebruikte omgevingsfactoren en andere factoren zoals predatie) beredeneerd waarom de getelde huidige aantallen verschillen van de theoretische huidige aantallen Grutto's en wat dit zou kunnen betekenen voor de haalbaarheid van de nieuwe theoretische maximale aantallen. Zo nodig worden deze bijgesteld, en er wordt een bandbreedte gegeven (ondergrens en bovengrens maximaal haalbare aantallen). Dit is een beredeneerde waarde.

Stap 5 Berekenen tijdsspanne nodig voor bereiken maximaal haalbare aantallen

Door aan te nemen dat een gruttopopulatie onder optimale omstandigheden en door eigen reproductie met maximaal 3% per jaar kan groeien, wordt berekend wanneer de maximaal haalbare aantallen op zijn vroegst kunnen worden bereikt. Er wordt uitgegaan van een lage jaarlijkse groei, omdat de Grutto een langlevende soort met beperkte reproductiepotentie is (max. 4 eieren per paar per jaar; Vogel *et al.* 2024).

Betekenis van de weidevogelgemeenschap

Een duurzaam hogere dichtheid van de Grutto als broedvogel is alleen mogelijk als de weidevogelgemeenschap voldoende vitaal is. Dit geldt specifiek voor de Kievit die een belangrijke rol speelt bij het verdrijven van predatoren (indien Kieviten in een hoge dichtheid voorkomen). Dit is een belangrijk aandachtspunt bij de besluitvorming over een instandhoudingsdoelstelling voor de Grutto als broedvogel in Natura 2000-gebied Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o.

De Grutto als niet-broedvogel: opties voor instandhoudingsdoelstelling

Het Natura 2000-gebied vervult ook buiten het broedseizoen een functie als slaap- en rustplaats en als foerageergebied voor Grutto's. Die functie wordt vervuld in de nawinter en het vroege voorjaar (ruwweg februari/maart) voor doortrekkende en arriverende Grutto's. In de loop van het voorjaar gaan broedvogels die hun legsel of jongen kwijt zijn gebruik maken van deze slaapplekken en omliggende foerageergebieden (Wymenga 1997, Kleefstra 2005), later gevolgd door succesvolle paren en hun

jongen. Behalve lokale vogels kunnen dan doortrekkers uit andere broedgebieden in het gebied pleisteren. Tot dusverre is de slaap- en rustplaatsfunctie niet betrokken bij de instandhoudingsdoelstellingen voor Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o. Gelet op de betekenis van het gebied, in bijzondere mate voor de functie van slaap- en rustplaats, ligt het voor de hand dat alsnog te doen.

Functie als slaap- en rustplaats

Gemiddeld over de jaren 2018 tot en met 2023 komt het seizoensmaximum op slaappleatsen uit op 630 vogels, ofwel 0,8% van de Flyway-populatie. Over de betekenis van het gebied als slaap- en rustplaats in het verleden, waaronder de periode 1999-2003, is weinig bekend. Hoewel het aantal foeragerende vogels is afgenomen (zie hierna) is onzeker of ook het aantal vogels op (toen mogelijk aanwezige) slaappleatsen is afgenomen. Waarschijnlijk zijn de belangrijkste kwaliteitsaspecten (veiligheid en rust) nog in voldoende mate aanwezig. Verstoring van slaappleatsen van de Wulp (waar vaak ook Grutto's slapen) wordt in het beheerplan genoemd als knelpunt (RoyalHaskoningDHV 2023) maar voor zover bekend niet op de voor de Grutto relevante locaties (figuur 4).

Uitbreiding of verbetering van de relevante locaties voor slaap- en rustplaatsen is niet noodzakelijk zodat het advies is om voor de instandhoudingsdoelstelling uit te gaan van behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor een slapende populatie van 630 vogels (seizoensmaximum).

Functie als foerageergebied

Gemiddeld over de jaren 2018 tot en met 2023 is het aantal foeragerende Grutto's niet hoog (seizoensgemiddelde van 9 vogels) maar het gebied wordt (op basis van een omrekening naar seizoensmaxima, zie box 2) gebruikt door ten minste 0,1% van de flyway-populatie. Ten opzichte van 1999-2003 is het aantal foeragerende Grutto's afgenomen. Met een seizoensgemiddelde van 45 vogels maakte toen 0,2% van de flyway-populatie gebruik van het gebied. Ervan uitgaande dat de soort toen betrokken had moeten worden bij het aanwijzingsbesluit als Natura 2000-gebied, ligt een uitbreidingsdoel tot het populatieniveau ten tijde van dit besluit (seizoensgemiddelde van 45 vogels) voor de hand.

De omvang van het (potentiële) foerageergebied is beperkt zodat herstel van de populatie vooral via kwaliteitsverbetering van foerageergebied gerealiseerd moet worden. Het advies is dan ook om voor de instandhoudingsdoelstelling uit te gaan van behoud omvang en herstel kwaliteit met een draagkracht voor een foeragerende populatie van 45 vogels (seizoensgemiddelde).

De begrippen seizoensgemiddelde en seizoensmaximum zijn uitgelegd in box 2.

Box 2. Seizoensgemiddelde en seizoensmaximum

Het *seizoensgemiddelde* is het gemiddeld aantal in een gebied aanwezige niet-broedvogels berekend uit de 12 maandelijkse tellingen in een watervogelseizoen van 1 juli t/m 30 juni in het daaropvolgende jaar, waarna een reeks van 6 achtereenvolgende seizoenen gemiddeld is. Het *seizoensmaximum* is het gemiddelde van het hoogste aantal per seizoen over een reeks van 6 achtereenvolgende seizoenen. Seizoensgemiddelden (gebruikt voor foeragerende vogels) hebben de voorkeur omdat pieken en dalen worden uitgemiddeld. Slaappleatsen zijn bij de meeste soorten te kort bezet om seizoensgemiddelden uit te rekenen zodat voor die functie gewerkt wordt met seizoensmaxima. Om het aantal foeragerende vogels in een gebied te kunnen afzetten tegen de 1%-norm van een flyway-populatie wordt ook het seizoensmaximum gebruikt (er bestaan geen seizoensgemiddelden van flyway-populaties). De Flyway-populatie werd rond de eeuwwisseling (2002) op 170.000 vogels geraamd, tegen 79.000 vogels in de actuele periode (<https://wpp.wetlands.org/>).

Literatuur

- BEEMSTER N. 2022. Knelpuntenanalyse voor de Noordse woelmuis in Fryslan. A&W-rapport 21-342. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek. Feanwâlden.
- VAN ELS P. & SCHOPPERS J. 2018. Slaappleatstellingen Grutto, Kemphaan en Scholekster. Sovon-Nieuws jaargang 31: 14-15.
- VAN ELS P., VAN WINDEN E., KLAASSEN O., SOLDAAT L & VAN TURNHOUT C. 2020. Gemeenschappelijke slaappleatsen in Nederland: resultaten van 10 jaar tellen. Limosa 93: 92-102.

- HOOLJMEIJER J., PIERSMA T., HOWISON R., LI Y., CRAFT T., BARBA ESCOTO L., STESENS M., RAKHIMBERDIEV E., VAN DER VELDE, E., VEENSTRA R., KRAAMWINKEL C., ONRUST J., DE HAAN W., FOKKEMA R., LIGTELIJN M., LAGENDIJK G., KEUNING T. & WILDSCHUT R. 2023. Grutto Landschap Project Jaarverslag 2022: De staat van ons landschap: Biomonitoring van duurzame landbouw innovaties. University of Groningen.
- HULSCHER J.B. 1970. De broedstand van Kievit, Grutto, Tureluur en Scholekster in Friesland in 1966-1969. De Levende Natuur 73 (11&12): 255-262 & 269-274.
- JAGER K. & POSTMA J. 2013. Resultaten van de broedvogelkartering in De Fliezen in 2012. Sovon-rapport 2013/14. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- KLEEFSTRA R. 2005. Grutto's jaar na jaar te vroeg, massaal en zonder kroost op Friese slaapplekken. Twirre 16: 211-215.
- KLEIJN D., DIMMERS W.J., VAN KATS R.J.M. & MELMAN T.C.P. 2009a. Het belang van hoog waterpeilen bemesting voor de Grutto: I. de vestigingsfase. De Levende Natuur 110: 180-183.
- KLEIJN D., DIMMERS W., VAN KATS R. & MELMAN D. 2009b. Het belang van hoog waterpeil en bemesting voor de Grutto: II. de kuikenfase. De Levende Natuur 110: 184-187.
- KLEIJN D. & BOS D. 2010. Een pilotstudie naar de interacties tussen broedende weidevogels en Brandganzen. De Levende Natuur 111: 64-67.
- LOUWE KOOLJMAN J. 2023. Rapportage landelijke slaapplekstelling van Kemphaan (*Calidris pugnax*) in 2023. Sovon-rapport 2023/104. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- MADSEN J., MARCUSSEN L.K., KNUDSEN N., BALSBY T.J.S & CLAUSEN K.K. 2019. Does intensive goose grazing affect breeding waders? Ecology and Evolution 9: 14512-14522.
- MOONEN S., LUDWIG J., KRUCKENBERG H., MÜSKENS G.J.D.M., NOLET B.A., VAN DER JEUGD H.P. & BAIRLEIN F. 2023. Sharing habitat: Effects of migratory barnacle geese density on meadow breeding waders. Journal for Nature Conservation 72: 126355.
- MULDER TH. 1972. De Grutto in Nederland. Wet. Med. KNNV no 90. Hoogwoud.
- ROODBERGEN M., KLEYHEEG E., ALEFS P. & TEUNISSEN W. 2019. Effecten van ganzen op weidevogels in Zuid-Holland. Sovon-rapport 2019/35. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- ROYALHASKONINGDHV. 2023. Natura 2000-beheerplan Merengebied 2023-2029 van de Natura 2000-gebieden Sneekermeeergebied, Witte en Zwarte Brekken & Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o.
- VOGEL R., FOPPEN R. & VAN DEN BREMER L. 2024. Inschatting van het haalbare populatieherstel in 2023-2050 van vogelsoorten met een ongunstige staat van instandhouding. Sovon-rapport 2024/49. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- WYMENGA E. 1997. Grutto's *Limosa limosa* in de zomer van 1993 vroeg op de slaapplek: aanwijzing voor een slecht broedseizoen. Limosa 70: 71-75.
- WYMENGA E. & BEKKEMA M. 2024. Bouwen aan het Aanvalsplan Grutto-gebied Idzegea e.o. A&W-rapport 23-277. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden / Amsterdam.

Geraadpleegde websites

NATURA 2000. Geraadpleegd op 31 januari 2025. <https://www.natura2000.nl/>